
Eva Kesslová: Humanitní vědy žijí s hudbou v symbióze

Sotva mi Eva Kesslová ve spodním atriu řekne, jak je zvuková krajina budovy FHS specifická, komusi z procházejících kolem nás několikrát zazvoní, snad telefon v něčí studentské kapse. Přemýšlím, zdali bych si toho bez poznámky ředitelky Orchestru Berg všiml. „Soustředíte se na to, co zní kolem dokola,“ osvětluje Eva Kesslová pocit, který se snaží Orchester Berg navodit koncerty, jako byl ten v prosinci na FHS. Těleso, které organizačně vede, zakončilo svou letošní sezónu v naší budově pěti novými kompozicemi od skladatelů Štěpána Janouška, Jana Jiruchy, Michala Wróblewského a skladatelky Lucie Páchové. Program nesl název Communicatio a ztvárňoval komunikaci a sdílení. Pokud nebudeme věnovat pozornost zvuku, který koneckonců představuje významný prvek komunikace, může nám něco důležitého uniknout.

Ředitelka orchestru Berg Eva Kesslová při zahájení koncertu na FHS 11. prosince 2023. Foto: Ondřej Trojan

Letos jste v budově Fakulty humanitních studií vystoupili podruhé.

Je to tak, v březnu jsme tu měli první koncert. Ale prostor jsme vlastně otestovali ještě předtím, protože jeden ze skladatelů prosincového koncertu, Michal Wróblewski, hrál na vernisáži místní zavěšené instalace Jana Dudeška.

Čím vám naše škola přijde zajímavá?

Hledáme zajímavé nové prostory a o téhle budově jsme věděli ještě v době, kdy teprve vznikala a samozřejmě nás lákala. Sama nebydlím úplně daleko a na FHS působí řada lidí, kteří chodí na naše koncerty, vyučují tu nebo pracují na různých odděleních. Ještě než stavba stála, už nám avizovali: budeme mít krásnou novou budovu, mohla by vás zajímat. Věděli, že my nové prostory pro koncerty hledáme. Strašně nás zajímá neformálnost v nekonzertních prostorách. Rádi chodíme do univerzitního prostředí, které nám připadá takové obohacující, živé. Cítíme s ním hezkou symbiózu.

Co dané místo musí mít, abyste si řekli, že by bylo skvělé tam něco odehrát?

Primárně musí být dostatečně velké, protože je spousta prostorů, které jsou krásné a třeba by se i hodily, ale dají se v nich provést jen malé komorní koncerty, což pro orchestr není úplně praktické. Hudebníků máme hodně, takže zabereme velkou část prostoru a ještě potřebujeme místo pro publikum, protože když už do něčeho vkládáme energii, jsme rádi, když můžeme zahrát alespoň pro dvě stě lidí. Další věcí, která nás zajímá, je například akustika. Jsou místa, kde se z těchto důvodů koncert udělat nedá – někde je dlouhá, jinde krátká, nebo tam proniká až moc hluku zvenčí. Tady ale třeba žebrování na stropě akustice úžasně svědčí. Dalším faktorem je samozřejmě i charakter prostředí. V tom univerzitním se dají koncerty dělat opravdu hezky. No a pak musí existovat i ochota vlastníka prostor k něčemu takovému propůjčit. Protože ne vždycky je to možné, třeba u budov, které patří bankám, je spousta omezení. Také jsme chtěli vystoupit v zahradě ministerstva zahraničí, ale různá omezení by způsobila komplikace na všech stranách.

Čím jste na FHS svou letošní sezónu ukončili?

Původně jsme chtěli vystoupit se čtyřmi skladbami tří skladatelů a jedné skladatelky, ale nakonec jich bylo pět, protože jeden z nich dodal skladby dvě.

Co tuto pěťici spojovalo?

Chtěli jsme, aby se závěrečný koncert naší sezony, který máme tradičně v prosinci, věnoval komunikaci, sdílení, demokracii, těmto hodnotám. V dané hudbě se odráží tak, že hudebníci spolu komunikují třeba na základě improvizace a pokynů, které jim skladatelé dávají. V tomto ohledu jsme také využili vaši budovu v rámci prostorového rozložení toho koncertu. Komunikace byla tedy stěžejní. Náš šéfdirigent Petr Vrábel přišel i s mottem, které někde našel. Nebudu ho citovat úplně přesně, ale říkalo, že demokracie je vlastně nekonečné schodiště bez výtahu. Musí se na ní neustále pracovat, což znamená i komunikaci, která mezi hudebníky prostě musí být. I v tomto smyslu jsme se našli s FHS.

Orchestr Berg na FHS, foto: Ondřej Trojan

Tohle by asi byla spíš otázka pro skladatele, ale jak se obecně převádí zmíněné ideály do orchestrální hudby, která je docela abstraktní?

Ano, to je. Mimochodem na našem webu visí na stránce koncertu [programová brožurka](#), kde se ke svým skladbám jejich autoři vyjadřují. Jedna z nich se jmenuje *Unisono*, tedy jednohlasně, kde hudebníci v průběhu hledají společný hlas. Jsou v ní určitá místa, kde mají nějaké pokyny, odkud kam se dostat v rámci improvizace. Takže je to sice abstraktní, ale oni komunikaci skrz hudbu provádí v praxi. Třeba to posluchač nepozná, ale v té skladbě je hledání společné řeči zakódované.

V informacích k závěrečnému koncertu jste psali, že koncert podpoří i speciální light design. Jak o těchto „doplňkových“ složkách přemýšlíte?

Jednak se často ocitáme v nekonzertních prostorách, které je potřeba vizuálně uzpůsobit, ale vizuální složka je dnes přirozenou součástí všeho. Neděláme light design typu diskotéka, je to vždycky hodně citlivé až minimalisticky zpracované. Jan Komárek, který s námi spolupracuje pravidelně už mnoho let, ví, co může, aby třeba nesvítíl hudebníkům do očí. Má vyvinuté výtvarné citění, takže koncert svým light designem hezky dotvoří. Snažíme se přinést v nehudební složce něco navíc. Například u vás jsme měli i komentovanou prohlídku. Hudbu kombinujeme i s jinými typy umění: mohou to být taneční představení, ke kterým objednáváme novou hudbu. Nedávno jsme si dali velkou výzvu v podobě tanečního představení pro věkovou kategorii od šesti do devětadvaceti let. Spolupracujeme s řadou divadelních institucí, také inspirace výtvarným uměním je v hudbě docela běžná. Mimo to jsme vytvořili velký cyklus [Hudby k siréně](#), který využívá pravidelnou zkoušku sirén první středu v měsíci. To je hezká kombinace, která není jenom site-specific, ale i time-specific. Skladatelé, kteří od nás dostali zadání napsat tuto hudbu, museli využít znějící sirénu jako další hudební nástroj a obestavit ji svou skladbou. Přistupovali k tomu různě a já se těším, že třeba tady u vás, pravděpodobně na piazzettě před budovou se nám někdy podaří zorganizovat takový koncert k siréně. Pracujeme i s němým filmem, necháváme psát skladatele hudbu ke starým filmům, aby je oživil. I takhle se dají propojit hudební a nehudební prvky.

Příští rok ostatně máte na programu promítání filmu *Město bez Židů* právě s živým hudebním doprovodem.

Ikonický film, moc pěkný, přestože ten název zní dost kontroverzně. Natočili ho podle relativně známého utopického románu z roku 1922 od Huga Bettauera, který se tématu věnuje prostřednictvím takového vtipu, co by se stalo, kdyby z města museli zmizet všichni jeho židovští obyvatelé. Tehdy to vztahoval k Vídni, protože někde na záchodcích našel nápis Juden raus! Antisemitismus byl ve Vídni po první světové válce opravdu silný, jednak tam žila velká židovská komunita a jednak město také bylo centrem židovské vzdělanosti. Bettauer ani netušil, co se stane za relativně pár let od vydání. Jako autor románu, podle kterého ten film vznikl o dva roky později, za jeho natočení bohužel zaplatil životem, protože ho zastřelil rakouský nacist. Ten film má pohnutou historii a příští rok uplyne sto let od jeho uvedení. Nedávno se objevily další zbytky stopáže a my chceme využít doplněnou verzi, kterou dodal rakouský filmový archiv. Už před deseti lety jsme *Město bez Židů* hráli poprvé s hudbou Petra Wajarsara, ale v té neúplné verzi. Takže u příležitosti výročí jsme to chtěli nechat dopsat.

Dialog mezi filmem a hudbou mi přijde vzrušující, protože můžete snadno posunout význam. Jak moc volné ruce u němých filmů máte?

Je to pravda, když k filmu dáte tři různé zvukové stopy, vyzní s každou úplně jinak. Necháváme skladatelům dost volnou ruku a vybíráme takové, kterým můžeme v tomhle ohledu důvěřovat. Zrovna zmíněný Petr Wajsar je hodně zkušený a má smysl pro kombinaci vizuální i zvukové složky. Dělali jsme hodně projektů také s krátkými filmy a u nich bylo dobře vidět, jak každý skladatel jinak nakládá s vizuálním materiálem. Také jsme připravili projekt pro středoškoláky, kde si sami mohli vyzkoušet, jak mění film zvuková stopa, kterou k tomu doplní. Často to funguje mnohem lépe, ať k tomu třeba jenom šustíte igelitovým pytlíkem, než když je film úplně bez zvuku, protože na to nejsme zvyklí. Není přirozené se úplně odstříhnout od zvuku. Takže cokoliv si k němému filmu pustíte, udrží vaši pozornost mnohem víc, než když se na něj díváte úplně bez zvuku.

Mám dojem, že v současnosti vážnou hudbu nebo žánr, který provozuje Orchester BERG, nejvíc konzumujeme právě v rámci soundtracku nebo filmové hudby.

Hudba, kterou hrajeme my, vyžaduje víc pozornosti, než ta, kterou si člověk pustí jako kulisu nebo třeba jen pro dobrou náladu. Je to mnohem intenzivnější muzika a dělá jí dobře, když jste přítomen na koncertě, kdy si vypnete telefon, jste tam, protože víte, že ten čas je váš a věnujete ho sobě a že se opravdu soustředíte na to, co zní kolem dokola.

Generální zkouška orchestru Berg na FHS 10. prosince 2023. Foto: Karel Šuster

Dnes hudbu posloucháme značně fragmentárně přes streamovací služby s jejich doporučujícími algoritmy. Takže vážná hudba poskytuje nějaké časové a místní zakotvení, kontinuální zkušenost?

Nemám moc ráda termín vážná muzika, ale jak by se jí mělo říkat? Klasická hudba je špatně, vážná taky. Tomu, co hrajeme, jsme říkali nová hudba, ale to zase nepřesně určuje žánr. Je to oříšek, ale když se lidem řekne současná klasická hudba, většinou jim dojde, o co jde, byť existuje tolik různých stylů, že to jde těžko někam zařadit. Specializujeme se na hudbu, která vzniká teď. Často objednávané nové skladby u mladých českých skladatelů. Jejich hudba pokaždé funguje úplně jinak, je třeba i stylově jiná. Řekla bych, že nejlepší je vyzkoušet si, co se mi líbí, ale tou fragmentarizovanou dobou je těžší udržet si pozornost u tracků trvajících přes deset minut, které většinou hrajeme. A proto koncert funguje moc dobře. Vlastně na něj jdu skutečně proto, abych se na hodinu zavřela do zvukového světa a věnovala se sobě a koncentraci, která nám dělá strašně dobře. Ne každý má k něčemu takovému vztah a není třeba schopen si najít cestu na koncert klasické hudby nebo na koncert Bergu nebo kohokoli jiného. Ale myslím si, že to stojí za pokus: ideálně prostřednictvím kamaráda nebo někoho, kdo vás přivede k něčemu, co by mohlo pro začátek fungovat.

Můžeme u těch mladších autorů vnímat nějaké styčné plochy nebo společné postupy? Dokážete poznat, že danou skladbu napsal člověk okolo dvaceti, třiceti let?

Nevím, o jak velkých generačních rozdílech můžeme mluvit. Samozřejmě hudba od toho, kdo se narodil třeba ve čtyřicátých, padesátých letech, se bude lišit od tvorby někoho, komu je dneska dvacet. Spíš si ale myslím, že jsou mnohem markantnější osobnostní rozdíly. Že hudba skutečně vždycky vyjadřuje osobnost jejího autora a že se v ní dá rozpoznat, jak je člověk nastavený svou povahou.

Když jsem koukal do programu na příští sezonu, všiml jsem si, že v rámci některých vystoupení se snažíte reflektovat některé současné problémy jako vztah města a přírody, zelené město nebo v případě jmenovaného Města bez Židů etnické předsudky. Práce s těmito tématy mi nepřišla úplně běžná pro orchestr.

Snažíme se o ni hodně dlouho, dokonce už před deseti lety jsme uspořádali speciální koncert, jehož první polovinou byla zvuková procházka jako součást zvukové ekologie. Vyberete zvukově zajímavou trasu a lidé poslouchají všechno okolo nich. Tady v budově je taky specifická zvuková krajina. Vztah města a zvuku, vztah přírody a zvuku a prostředí celkově nás zajímá. Vlastně z tohoto zájmu vychází i série *Hudba k siréně*. Zvukové procházky i koncerty v otevřeném prostoru děláme často a rádi. Je to dobrodružné, riskantní vzhledem k počasí, ale ještě jsme se nenechali odradit. Tak budeme doufat, že to v létě opět vyjde.

Eva Kesslová, foto: Karel Šuster

Jak mohou humanitní a společenské vědy ovlivnit, inspirovat současnou klasickou nebo orchestrální hudbu, když se budeme snažit vyhnout předchozímu označení?

Ony s hudbou vždycky žily v symbióze, a žijí dodnes. Skladatelé vždycky hledají inspiraci v humanitních vědách. Na koncertech včetně toho prosincového ve vaší budově hrajeme skladby inspirované knihou, básní i obecnějšími hodnotami. Vlastně je pro skladatele úplně přirozené, že se zajímají o humanitní vědy. A jak jsem zmínila, je to oboustranné: množství humanitních vědců chodí na naše koncerty. Je to pro ně relaxační i inspirativní moment. Obě oblasti se vzájemně obohacují, když už je tedy odlišujeme. Přijde mi, že hudba také patří do humanitních věd.

Protože objevuje člověka, vyjadřuje se k jeho podstatě a zkušenosti?

Myslím si, že je naší přirozeností. Zvuk okolo nás zní neustále a většina lidí bez něj prostě neumí žít. Takže ano, je to dáno naší lidskou zkušeností, našimi danostmi. I to, že přemýšlíme, v čem žijeme, jak žijeme, je další fyziologická danost. To všechno je součástí našeho světa, který je jenom jeden.

Štěpán Šanda, 9. ledna 2024